

Бу
нүөмэргэ

Улууска — бу күннэргэ

Чурапчытаагы мусуой
үбүлүүйдээх сылын
түмүктэтэ/2

Бэлиэ дата

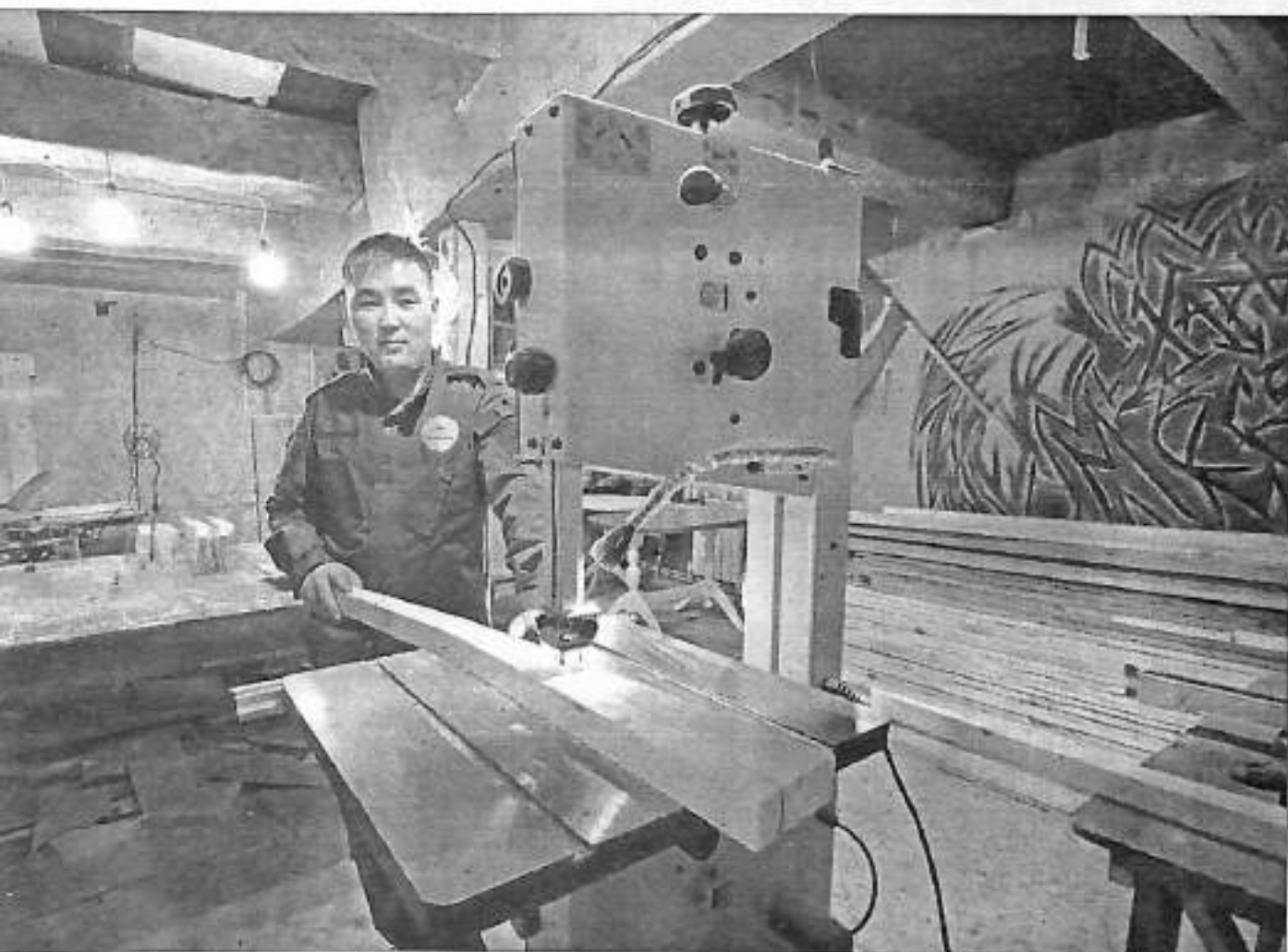
Үөрэтэр-онготор таһаарар
кэмбинээт сайдар суолу
тутуһар/4

Сынньаланна.

Быгый/7

«Харысхан» миэбэли онготор мастарыскай үлэлиир

Урбаан. Урбаанныт Герман Белолубский
судаарыстыбаннай көмөнөн биисинэһин кэңэтинэр/3

Урбаанныт Герман Белолубский // НАТАЛҔА СИБИРЯКОВА ТҮНЭРИИТЭ.

Тэттик

Бырабытталыстыба бэрэссэдээтэлэ Чурапчыга үлэлээтэ

Ахсынньы 16 күнүгэр СӨ Бырабытталыстыбатын бэрэссэдээтэлэ Кирилл Бычков сотору үлэҥэ кириэхтээх А. К. Софронов аатынан спорт саала уонна Чурапчытаагы киин балыһа иккис уочарата тутуллуугун көрдө, үлэ хаамыытын билистэ.

Кини сүрүн болжомтону балыһа тутуугулар туһаайда. Туһааннаах салаааччылары бу күннэргэ үлэһит ахсаанын элбэтэргэ, тэтими түргэтэтэргэ итинэнэ көлүөхтээх матырыйааллары суһаллык тиэрдэргэ соруудахтаата. Инженерияга ону таһынан оборудованиелары тангыга дьон тиийбэтэ уустуктары үөскөппитин бэлиэтээтэ. Үлэни ыыта сылдьар бары салаалары өссө төгүл күүһүрдэр наадатын ыйда.

Эбийиэги тутуу национальнай бырайыак чэрчитинэн ытыллар. Бу күннэргэ үлэни хонтуруоллуурга өрөспүүбүлүкэттэн куратор анаһыа. Мантан ыла күн айыы толоруллубут үлэ тутуу министиэристибэтигэр ачуоттаныа.

СӨ Экономикага министириин солбуйааччы Александр Афанасьев Чурапчыга үлэлээтэ

Александр Дмитриевич бэйэ онготор таһаарытын сайыннарага туһуламмыт сокуону олоххо киллэри туһунан көрсээтэ. Көрсүһүүгэ нэһилиэк-тэр баһылыктара, экономистар, бааһынай хаһаайыстыбалаахтар, урбаанныттар уонна бэйэ дьарыктаах дьон кытыннылар.

Бу сокуон экономической сайдыы тэтимнээхтик барытыгар уонна бэйэ онготор таһаарытын, өлөлөрү элбэтэргэ туһуланар. Холобур, атын улуустар эти онготор таһаарар кэмбинээт, комбикорм сыаба, туризм, тыа хаһаайыстыбата, уода хайысхаларынан резидент буолан үлэлиин сылдьаллар.

Чурапчы улуунун дьаһалата СӨ Бырабытталыстыбатыгар бу сокуонга үлэлэһэр туһунан этиитин эмиз киллэрэн турар. Мунньах бэрт кедьүүстээх буолла, кытааччылар интэриэһиргиир ыйытыларыгар чолпу хоруйдары ыппылар.

“Гончарное ремесло у якутов” кинигэ Америкага англия тылынан табыста

Биир дойдулаахпыт, этнограф Андрей Андреевич Саввин “Гончарное ремесло у якутов” диэн 2022 сыллаахха бэчээттэнэн тахсыбыт кинигэ Америка учуонайдарын сэһэриитин, биһирэбиллин ылан, бу күннэргэ Вашингтон куоракка англиялы тылынан бэчээттэнэн табыста. Онуоха Россияга 4 эрэ экзemplар кэлбит. Итингэ биир экзemplар биһиги улууспутугар Андрей Саввин аатын сүгэр история уонна этнография мусуойугар тигистэ. Кинигэни англия тылынан таһаарыа Америка учуонайдарын кытта саха сириттэн историческай наука хандыдаата Наталья Данилова үлэлэспит.

Онон саха омук төрүт культуураатын, искусствотун туһунан үгүс омук билсэр, үөрэтэр кыахтанна. Кинигэ биһиги улуустаагы түмэл үлэһиттэрэ үгүс көпсөтиини тэрийдилэр, “Дулуур” ХЭТ салаааччыта Сергей Федоров үбүнэн көмөлөстө. Бу күннэргэ кинигэни билиһиннэриин үөрүүлээх сирэ-туома ытылынна.

Чурапчыга күн-дьыл туруга

Ахсынньы
22 күнэ
БЭЭТИНСЭ

Ахсынньы
23 күнэ
СУБУОТА

Ахсынньы
24 күнэ
БАСКЫҤАНЫҤА

Ахсынньы
25 күнэ
БЭНИДИЗННИК

Ахсынньы
26 күнэ
ОПТУОРУНЬУК

Ахсынньы
27 күнэ
СЭРЭДЭ

Ахсынньы
28 күнэ
ЧЭППИЗ

-37 -43

-37 -40

-37 -40

-35 -37

-34 -37

-37 -40

-34 -40

Прямая линия. Путин взял курс на ВОСТОК

Наталья СИБИРЯКОВА

14 декабря состоялась «Прямая линия» президента России Владимира Путина. В этом году её объединили с пресс-конференцией по итогам года. Глава государства говорил со своим народом 4 часа 4 минуты, ответил на 67 вопросов граждан и журналистов. Президент не уклонялся от проблемных тем, наоборот, вникал в каждую ситуацию и молниеносно реагировал.

С теплом и уважением Владимир Владимирович говорил о российском селе и его трудолюбивых жителях. Наш лидер хочет улучшить жизнь простых людей, особенно здесь, в отдаленных и труднодоступных населенных пунктах. О Дальнем Востоке и Арктике речь заходила несколько раз. Каждое упоминание — это повод гордиться достижениями или планы на будущее, в которое можно смотреть с уверенностью.

Секрет долголетия

Важный повод для гордости — люди в России стали жить дольше, в среднем до 74 лет. Якутия впервые за много лет не отстаёт по этому показателю. Это результат грамотной социальной политики. За пять лет медицина в Якутии сделала рывок: сотни ФАПов построили по всей республике, современных, с хорошим оборудованием. В районных центрах появляются большие поликлиники. В прошлом месяце такую в Таттинском улусе открывали при участии президента. Он сердечно поздравил сельчан с замечательным событием.

Ветеран, почётный гражданин Жиганского национального эвенкийского наслега Евдокия Ивановна Константинова: «Мне 90 лет, трудовой стаж составляет 56 лет. От имени эвенкийского народа Заполярья хочу выразить Владимиру Владимировичу Путину большую благодарность за развитие Арктики. Мы все видим улучшение в медицине, образовании, культуре, дорожном строительстве, развитии связи и других сферах».

Всё лучшее — детям!

Поддержка материнства, сохранение семейных ценностей — одна из основных забот президента и всего государства. В Якутии дети и семьи, особенно многодетные, которыми так богата республика, традиционно пользуются почётом. «В следующем году в нашей стране будет уделено особое внимание поддержке семьи и повышению ее общественного значения», — прокомментировал новость о том, что 2024 год объявлен Годом семьи, глава большой и дружной семьи Петр Пестряков. С супругой Людмилой они награждены Орденом «Родительская слава». Воспитывают 7 дочерей и 3 внуков.

А у нас в квартире газ

Большие средства вкладывают, чтобы люди в отдаленных местах, за Полярным кругом жили в комфортных условиях. Якутия — лидер Дальнего Востока по социальной газификации. За пять лет газ бесплатно подвели в дома более 23 тысяч жителей. «Участие в Президентской программе принесло тепло и уют в наш дом. Газификация у меня и моих соседей позволяет сократить расходы на отопление», — поделилась жительница села Пригородный города Якутска Елена Евдокимова. До 2030 года планируется газифицировать ещё 15 тысяч домов. «Активно строим завершающий этап третьей нитки магистрального газопровода «Кысыл-Сыр - Мастах» протяженностью 84 км. Проект профинансирован по указу президента Путина», — рассказал «Лучший сварщик Дальнего Востока 2018 года» Владимир Сивцев.

«Горе врагу, когда у нас такой президент!»

Центральная тема прямой линии Владимира Путина — специальная военная операция. И у президента, и у жителей России сердца болят за бойцов. Глава государства объяснил: нет необходимости в мобилизации, в армию набрано 486 тысяч добровольцев, их поток не прекращается. Среди тех, кто оставил дом, чтобы вложить лепту в победу России, военный врач, руководитель ИТ-компании «Автономные технологии» Николай Потапов: «Мы чувствуем искреннюю поддержку народа, она очень важна для нас, военнослужащих». Для солдат собрана помощь на миллиарды рублей — рассказал с гордостью за свой народ Владимир Путин. Герой России якутинец Александр Колесов подчеркивает: Благодаря главе государства мы дали бой западным псевдоценностям. Президент не позволил переписать славную историю нашей страны, подорвать устои традиционной семьи, отнять у людей гордость за Россию, за ее культуру. Горе врагам, что у нас такой президент!».

Сыл түмүгүнэн норуот маастардарын чиэстээтилэр

Култуура. Улуус баһылыга олохтообут гранын быйыл кимнээх туттулар?

Елена МАКАРИНСКАЯ

Улуус дьаһалтатын аактабай саалатыгар нэһиликтэртэн уран уустар, иистэнньэҥнэр, талба талааннаахтар муһунулар.

Үөрүүлээх түгэннэ улуус баһылыга Степан Саргыдаев талба талааннаахтары өйүүр сыаллаах олохтообут гранын туттардылар. Чурапчыттан уус-уран онгоһук маастарыгар Прокопий Екечьямовка, Чакыртан мас ууһун маастарыгар Инокентий Адамовка уонна Чурапчыттан сахалыы нһыманан иистэни маастарыгар Надежда Ахматоваҕа оборудование, туттар матырыйаал ылалларыгар 150 тыһ солк сертификаттар аанылар.

Чурапчы улууһун баһылы-

гын махтал суругунан Альбина Дьячковская уонна Вячеслав Барашков наҕараадаланнылар. «СӨ нуруот маастара» ааты Мугудайтан Мотрена Адамоваҕа, Одьулуунтан Августина Петро- ваҕа, Арымлаахтан Егор Бараш-

ковка инҕэрдилэр. Ону таһынан «Чурапчы улууһун нуруотун маастара» ааты ылбыт даста- бырыанналары үгүс киһиэхэ үөрүүлээх быһымыга-майгыга туттардылар.

Улууска — бу күннэргэ. Чурапчытааҕы мусуой үбүлүөйдээх сылын түмүктээтэ

Марфа ПЕТРОВА

Быйыл А.А. Саввин аатынан Чурапчытааҕы история уонна этнография мусуойа тэриллэ- битэ 75 сылын туолла. Бүгүн үбүлүөйдээх сылы түмүктүүр үөрүүлээх дьаһал буолла.

«Билиҥи мусуойбут үтүөкэн экспонаттардаах, дьонун кэл- лиэксийэлэрдээх, өрөспүү- булүккэ биир кырдыас, дириг историялаах мусуой буолар. Ыалдьыттарга, ыччаттарга улууспут историятын күн- нэтэ кизэ тутта кэпсэибит, көрдөрүбүт. Мусуойбут сайдыы- тэтимин кытта тэннэ хардыы- лаан, саҥа технологиялары туһа- нан, экспонаттары тупсагайдык туруорарга, пуонданы хантатар- га былааннаах үлэлэр ытыл- лаллар. Маны сэргэ араас бы- райыактар олоххо кириэллэр», — диэн кириэ тылга ытааччы, научнай үлэһит Юрий Толстоу- хов үлэһит мусуойун туһунан билиһиннэрдэ.

Улуус баһылыгын тутуу бол- пуруостарыгар солбуйааччы Афанасий Дьячковскай мусуой үлэтэ үрдүк суолталааһын, эдэр келүөһнүгэ дойдутун история- тын ытыктырга үөрэтэрин бо- лоннээтэ. Кэлэр сылга үп ты- ырыллан, улахан өрөмүөн үлэтэ ытыгдарын билиһиннэрдэ.

Кини СӨ Бырабыыталысты- батын махтал суругун Юрий Толстоуховка, Хатылытааҕы Көһөрүллүү мусуойун сэбиэдис-

сэйигэр Марфа Чичигинароваҕа туттарда. Ону тэнэ «Оройуон иннигэр үтүөлэрин иһин» үһүс иистэннээх билиэни Юрий Тол- стоуховка, улуустааҕы «Туйгун билиэни» Марфа Чичигинаро- ваҕа, Владимир Дарамаевка, Бо- чуотунай грамотаны быыстапка уонна экспозиция үлэтин ис- писэлиһингэр Илья Лазарев- ка, Махтал суругу Хатылытааҕы мусуой техникумунгэр Петр По- повка туттарда.

Үөрүүлээх чааска араас сыл- ларга үлээббит дьон, ыаллы- сытар улуустартан биир идэ- лээхтэрэ, мусуойу өйүүр кыраа- ы үөрэтээччилэр, Чурапчы улууһун мусуойдарын сала- ыааччылары уо.д.а. иистигэр эрд- элэрин тизэрилэр.

Дириктэр Афанасий За- харов: «Билиэхэ үлээббит- тэрэ билиһиннээх фольклорист Андрей Саввин, сэриигэ кыт-

тыбыт фронтовик учууталлар, суруйааччылар. Кинилэр саҕа- лаабыт үлэлэрин чиэстээхтик салгымырга кыһалдыахтаахпыт. Былырын улуус дьаһалтата өйөөн, Андрей Андреевич биир сүткэн үлэтэ күн сириг көрбүтэ. Ол кинигэ соторутааҕыта Аме- рикаҕа Англия тылынан тыл- баастанан таҕыста. Онон Чу- рапчы фольклористын үлэтин аан дойду ааҕар кыахтанна.

Билиҥи кэмнэ мусуой үлэтэ патристическай тыынга- нитэр суолталаах. Онон түм- сүүлээхтик үлэлиэбин», — диэн ыгырда.

Билиэ тэрээһинигэ мусуой тэриллээбиттэн 75 сыллаах үлэтин сырдатар документаль- най киһинэ көрдөрүлүннэ. Киниэ ааптарынан экскурсовод Васи- лена Мохначевская буолар.

Мусуой үлэһиттэригэр ай- ымнылаах үлэни баҕарабыт.

Улууска санга бырайыак үлэлиэбэ

Тыл — салайааччыга. Чурапчы улууһун дьаһалтата социальнай хайысхалаах санга бырайыагы бэлэмнээтэ.

Людмила ГОРОХОВА

Улууспутугар олоһу-дьаһагы тупсарыагы үгүс өрүттээх үлэ-хамнас ытыллар, сылтан-сыл сайдыы тэтимнээхтик киирэр. Ол да буоллар, кыһалҕалаах боппурус элбэх. Чурапчы улууһун дьаһалтата санга, сонун бырайыак онгору сылдыарын истэммин, улуус баһылыгы, социальнай боппуруостарга солбуйааччы Мария Кронникованы көрсөн, бу бырайыак туһунан ааҕааччыларбытыгар сырдатарыгар көрдөстүм.

«Кэники сылларга, олоххо көстөрүнэн, оҕо төрөөһүнэ намтыыр, сокуоннай саастарын ситэ илик оҕолору итингэ кыһалҕалар күөрэйэ тураллар, дьиз кэргэн арахсыта, 70 сааска тийбэккэ тас дьаһыттан 50-тан үөһэ саастаах дьон олохтон туорууллара баар суох. Ону тэҥэ куһаҥан дьаһыкка ыларын эмиз биер сытты боппуруоһунан турар. Бу кыһалҕалары быһаарыа урукку сылларга эдэр ыччакка,

дьиз кэргэнгэ, аҕам саастаахтарга тус-тупса туһуламмыт бырагыраамаларынан үлэлэхтэр эбит буоллахпытына, эһиилгиттэн барыларын холбоон, кэргэн, «Ыал саргыта» диэн биер улахан бырайыагы бэлэмнээтибит. Санга төрөөбүт өҥөттөн садалаан, ытык саастаах дьонго диэри барыларын хабаан, үлэ ытыллыаҕа.

Бырайыакпыт сыала - соруга диэн — оҕолор, дьиз кэргэн, аҕам саастаах дьон олохторун хаачыстыбата тупсарыгар, туруктаах буолалларыгар үлэлэһин, эдэр дьиз кэргэн улууспутугар олохсуйалларыгар усулуобуйаны онгоруу, нэһилиэтиннэни өйөөһүн, күннээҕи кыһалҕалаах боппуруостарын быһаары буолар.

Бу бырайыак улуус дьаһалтата көбүлээһининэн тэрилинэ. Кураторынан улуус баһылыгы социальнай боппуруостарга солбуйааччы буолар. Оператор улуус дьаһалтатын социальнай коммуникацияга отдела. Бу отдел салайытынан улууспут тустаах тэрилтэлэрэ уонна 17 нэһилиэк дьаһалталара түмсөн,

сайдыы туһугар үлэлиэхпит. Тэрилтэлэр истэригэр Чурапчытаагы ис дьыала, оройуоннаагы киин балыһа, эпикэ, психологическай киин, реабилитациялыыр киин, социальнай харалта, нэһилиэтиннэ дьарыктаах буолуутун киинэ, ЗАГС, үөрэх, спорт, култуура управлениелара киирэллэр. Балар бары сокуоннай саастарын ситэ илик оҕолору кытта үлэлэхтэр хамыһыа үлэтигэр көмө-тирэх буолуохтара.

«Ыал саргыта» бырайыак бизэс түһүмэхтэн турар. Бастагынан, бырайыак үлэтэ таһаарылаах буоларыгар нэһилиэк дьаһалталарыгар кыһыл өҥөттөн садалаан, аҕам саастаахтарга диэри барыларын кытта үлэлиир социальнай хайысхага эппиэтинэстээх испиэлиэстэри анааһын. Иккиннин, түһүмэхтин хас бириднэ нэһилиэккэ «Ыал саргыта» типовой бырайыактар онгоһуллан биэргэниэхтэрэ. Үһүс, төрдүс, бэһис түһүмэхтэринэн 2024-2026 сылларга ытыллыбыт үлэлэр сыһыппаранан көрдөрүү түмүктэрин таһаары, пуорум тэри-

йэн бырайыак үлэтин ырытты, үчүгэй үлэлээх нэһилиэктэри, испиэлиэстэри бэлэстээһин буолуоҕа.

Быйыл үс киини астыбыт, ол курдук эдэр ыччакка, сокуоннай саастарын ситэ илик оҕолорго уонна дьиз кэргэнгэ аналлаах элбэх өҥөнү онгору кииннэр үлэлиэхтэрэ. Ол эбэтэр тус сыаллаах бөлөхтөрбүт дьизэннэ хааччылыһылар. Бу үлэ таһаарылаах буоларыгар улахан тирэх буолар.

Элбэх өҥөнү онгору дьиз кэргэн киинэ үлэ министриэстибэтин бырайыагынан олохторугар ыарахан түгэниэргэ түбэспит дьону кытта үлэлэхтэр. Манна биһиги үлэ хайысхатын кэргэн үлэлиэхпит. Ол курдук, эбии эдэр дьиз кэргэн оскуолатын аһар былааннаахпыт. Ийэ буолар кыыстан садалаан, эдэр ыалга бастагы сылларыгар психолог көмөтө, дьиз кэргэн сыманнаһын интэри үлэтэ тэриллээбэ. Аҕам саастаахтарга, доруобуйаларынан хааччахтаах дьонго анаан эти-хааны чэбдигирдэр кабинет, психолог өҥөтө үлэлиирэ былааннаар. Итини

тэҥэ аҕам саастаах көлүүнэ дьоммут олохторун дьонун холобуругар тирэҕирэн эдэрдэргэ уопуттарын тирдэн, уопастыбаннай олоххо көхтөөхтүк кыттар эйгэлэрэ тэриллээ. Сокуоннай саастарын ситэ илик оҕолор кииннэригэр оскуола оҕолорун ситиһилээх олоххо көбүлүүр араас көрүнү үлэлэр ытыллыахтара.

Бырайыак үлэтин түмүгүнэн сааһын ситэ илик оҕолор ПДН, КДН учуотугар туруулара, төрөппүт быраабыттан быһыллы, реабилитациялыыр киин учуотугар турар дьиз кэргэн ахсаана аһыйыахтаах, ыал буолуу, оҕо төрөөһүнүн ахсаана элбэхтээх, тас дьаһыттан өлүү, дьиз кэргэн арахсыта, үлэтэ суох сылдыар киһи ахсаана кыччыахтаах.

Улууспутугар киэн эйгэни хабар, улахан бырайыак олоххо киирэн, хас бириднэ дьиз кэргэн туруктаах буоларыгар туһулаабыт үлэтэ таһаарылаах, түмүктээх буоларыгар баҕарыабыт.

Урбаан. «Харысхан» миэбэли онгору мастарыскай үлэлиир

Марфа ПЕТРОВА

Дойду бэрэсидьиэнэ Владимир Путин быһааччы өйөбүлүнэн бэйэ дьыалатын арынааччыларга судаарыстыбаннай көмөлөр көрүллэллэр. Ол иһигэр социальнай хантараакка олоһуран, кэтэх хаһаайыстыба эбэтэр дьобуус биисинэс тэринэллэригэр анаан, кыаммат дьиз кэргэтэргэ уонна соҕотох дьонго үп көрүллэр. Маннык көмө Чурапчыга 2020 сылтан үлэлиир. Быйыл улууска соҕхотараагы 197 киһи түһэрсэн, уопсайа 37 456 329 сууманы туһанна.

Ыал аҕа баһылыга Герман Белолубская социальнай хантараак көмөтүнэн мастарыскай аһынан, бэс маһынан миэбэл араас көрүнүм сааһа онгору. ●●● «Мин хореограф идэлээхпин. Хадаарга култуура дьизигэр дириэктэринэн, уһууһаанга хореографынан үлэли сылдыбытым. Ол эрэри, кыра эрдэхпиттэн иллэн кэммэр маһынан ону-маны уһаарбын сөбүлүүбүн. Эһэм Матвей Гаврильевич Белолубская мас уһаа этэ. Киһи ойуулаах-дьарбаалаах ураты кэрэ көстүүллээх ыскааптары онгору. Кырдьан да баран уһаара, сылгы сизинэн минниктэри онгору. Билигин сөҕө саныыбын — оччолорго индрийер да, такси да суох кэмигэр эһэм бэйэтэ онгору улахан тимир салааска-тыгар минниктэрин тизээн, аадырстарынан түнэтэллэр. Билигин таһаары хайдах баҕарар тирдизэхтэ сөп.

Пандемия садаламмытыгар, дьизэ олоһу садаламмытыгар, социальнай ситим нөҥүө маһынан онгоһуктары онгоруго сакаас ылбытынан барбытым. Санга дьизэ кирибит маллар остуоллары, олоппостору, дьааһыктаах ыскамайкалары үгүстүк сакаастыыр буолбуттара. Килийин баатынан араас быһымылаах, ойуулаах миэбэли онгоруго ылсыбытым эрэри, улахан онгоһукка техническай базам эппиэттээбэт буолан аккаастанарым. Ол иһин үчүгэй анал станоктары ылаары, 2021 сыллаахха социальнай хантараак куонкуруһугар кыттан, 300 тыһ. сууманы ылбытым. Онтон садалаан, сүрүн дохуот онгостон, тус дьарыктаах буолбутум», - дьиз урбаанньыт үлэтин хайдах садалаабытын кэпсээтэ.

Герман Олегович тус бырайыагынан биер миэбэли, ортогунан, 3-4 күн онгору эбит. Ону тэҥэ миэбэл хайдах быһымылаабыттан, төһө кээмэйдээбиттэн,

уустуктаабыттан, ахсааньттан эмиз тутулуқтаах.

Сайынны өттүгэр киһи аны тутуунан дьарыктанар эбит.

●●● Дуоҕабынан үлэһит ылан, бэйэбит территориябытыгар беседкалары, дачага аналлаах душтары тутан, бэлэми тизээн илдээн, килийин ыйыт миэстэтигэр туруорабыт.

Куйаар ситимэ күүскэ сайдан, дьон социальнай ситим нөҥүө истэн- билэн, араас улуустартан, ордук Дьокуускайтан, Аллараа Бэстээхтэн, оннооҕор Сунтаар курдук ыраах сиртэн сылы эргиччи сакаастыһылар эбит. Оттон киһини биһиги, чурапчылар, санга билэн эрэбит. «Харысхан» мастарыскай — быйыл «Миссис Чурапча» успуонсара. Маны сэргэ улуустаагы социальнай салалта тэрийэр «Твори добро» үтүө санаа акциятыгар көхтөөхтүк кыттыһар.

Герман Белолубская бу ыйга сакааһа нөмүө туолбут. Билигин үлэһитэ суох, бэйэтэ эрэ үл-

элиир. Онон эдэр урбаанньыкка сүрүн көмөлөһөөччүтэ кэргэнэ буолар.

●●● «Кэргэним Сардаана — эмиз санга садалаан ээр урбаанньыт. «Универсам» маһынын иккис этээһигэр хос аренда-лаан, бырааһыннык таһаардарын, шариктары, бадарактары атылыһыр. Үс уол оҕолоохпут. Кэргэним бэйэтин үлэтигэр, дьиз иһинээҕи түбүктэн ордон, мастарыскайбар көмөлөһөр. Сакааһым элбэх кэмигэр үлэм таһынан атыны кыайан онгору боппун. Холобур, оҕолору оскуола-а, дьарыктарыгар илдээр-абалары, маһаһынга барыны-халини. Кэргэним ону өйдүүр, өйдүүр буолан, үлэлиир-бэр чэпчэки», - дьиз кэргэнигэр махтанар.

Онон үлэ бириэмэтинэн үлэлиир, ону сэргэ онгору таһаарытын улаатыннарар сыалтан бастайааннай үлэ миэстэтин таһаараары, сэтиннигэ индивидуальной предприниматель статуһун ылан, улуус баһылы-

гытн граныгар кытынна. Куонкурус түмүгэ бу күннэргэ билиниэ. Герман Олегович кыайылаахтар ахсааннарыгар кирибит.

●●● «Үлэ миэстэтин таһаарарга киһи сөптөөх эйгэни тэрийэчтээх. Онон бу гранынан наадалаах инструменнары уонна фрезернай станок ылар былааннаахпын. Икки үлэһити ылаары гынабын: фрезернай станок оператора уонна маастар-столар көмөлөһөөччүтэ».

Билигин эдэр урбаанньыт эргэ дьизин мастарыскай онгостон олоһор. Инникигин уһаайбатын иһигэр анаан-минээн сьах тутар соруктаах.

●●● «Былааннарым олоххо киридэхтэринэ, сымаһас миэбэлтэн садалаан корпуснай (встроенной) миэбэли онгору сыаллаахпын. Маны сэргэ атыгы анаан миэбэл, дьизэ туттуллар кыра малы-салы онгоруохпут баҕарабын», - дьиз баҕа санаатын үлэстэр.

Урбаанньыт үлэтигэр миннэ кириэн көрүт.

Үөрэтэр-онгорон таһаарар кэмбинээт сайдар суолу тутуһар

Бэлиэ дата. Оройуон онгорон таһаарар биир бастакы тэрилтэтэ билигин даҕаны таһаарыылаахтык үлэлиир

Наталья СИБИРЯКОВА

Билигин үйэбит балысхан-нык сайдан, хас биирдии киһи талбыт идэтигэр үөрэнэ-ригэр, тыһыынчанан араас хайысхада билии ыларыгар үгүс кыах баар. Төһө даҕаны аныгы технология сайын-нар, бэйэ илиитинэн тутан-ха-бан тугу барытын онгорор, өрөмүөннүүр сатабыллаах киһи хайа да кэмгэ үрдүктүк сыаналанар. Чуолаан кэлэр кэниэски ыччаппыт илээт кэмгэ төлөпүнү, көмпүүтэри эрэ манаан олоҥорго, туһа-лаах идэни баһылырга дуу-луһара олус кэрэхсэбиллээх. Чурапчы улууһугар оннук кыагы бары өттүнэн биэрэр, оҕолорго киэн суолу арылар биир ураты суоллаах-иистээх тэрилтэнэн — Үөрэтэр-онгорон таһаарар кэмбинээт буолар.

Бу күнүргэ 20 сыллаах үбүлү-йүн бэлиэтиир тэрилтэ, 2003 сыл алтынньы 23 күнүгэр Чу-рапчы улууһун баһылыгы 386-с №-дээх дьаһалынан, үөрэх салалтатын иһинэн оскуо-лалар икки ардыларынааҕы үөрэтэр-онгорон таһаарар кэм-бинээт (МУПК) быһыытынан үлэтин саҕалаабыта. Киини — уруккута оройуон онгорон таһа-арар тэрилтэлэриттэн биир бастакылара. Маннай 1940 сыллаахха «Промартыал» дизн аатынан тэриллэн, тутуу-га, иискэ, маһынан уһанар-га идэтигэр үлэлээн барбыта. Чурапчы нэһилиэгин истори-ятын көрдөххө, артыал тэрил-лэн иннинэ Мурун Тыымпыйа түөлбөтүгэр икки эрэ дьыа баар эбит. Артыал тэриллэн үлэтин саҕалаабыттан Мурун Тыым-пыйа, маннай үлэһиттэр кэлэн олохсуйбуттарыттан саҕала-ан, кэлин дьон уутуйан олох-суйар түөлбөтүгэр кубулуйбут. Бүтүгү күнүгэ МУПК дириэк-тэринэн үлэли сүлдьүр Ана-толий Александров тэрилтэтин туһунан кылгастык билиһин-нэрэр:

«Промартыал 1956 сыллаах-ха «Промкомбинат» буола улаап-пыта. Промкомбинаты 1980 сылтан Андрей Павлович Ли-стиков салайан үлэлэтэһиттэн тэрилтэ мунгутаан сайдыы-та, үлэтэ-хамнаа далааһын-наммыта, матырыйаалынай базада биллэрдик хангаабыта. Маннай үлэһиттэр оҕолоругар анаан оҕо кэмбинээтэ тутул-лута, онтон үлэһиттэр сынны-ланнарыгар дизн спорттивнай саала үлэһэ киирбитэ, салгыи таас хочуолунай, икки этээс-тээх үлэһиттэргэ уолсай дьыа тутуллубута, ону таһынан 50 төбө сибииннээлээх, 15 төбө бизэ үөрдээх көмө хаһаайыстыба тэ-риллэбитэ, 960 кв.м. иннээх столярдыыр смах тутуллубу-та. Ити эмиэ Мурун Тыымпыйа дэриэбинэ буолан хэнгири-гэр, улэатарыгар улахан төһүү күүс буолбута. 1986 сыллаах-

ха тэрилтэ «Маһы таһастыыр кэмбинээт» статусун ылбыта. Онтон 90-с сылларга дойдуга тахсыбыт улахан уларыгы, «ырыынакка» киири бэйэтэ онгорон таһаарытын батаран үбүлэнэр тэрилтэҕэ ыарахан-нык сабыдыллаабыта. Тэрил-тэ эстэр турукка киирбитэ. Ону өрүһүгэр сыалтан улуус дьаһал-тага тэрилтэни үөрэх салаа-тыгар биэрэр суолу тобулбута. Онон, бу үлэли сүлдьүр тэрил-тэбит ааспыт үйэ 40-с сылтан промисловый артыалтан саҕа-ламмыт Промкэмбинээт исто-риятын утумнааччынан буолар.

Тэрилтэ маннай үөрэх са-лаатыгар киирээригэр Мурун Тыымпыйа оскуолатын иһинэн киирэн үлэлээбитэ. 2008 сылтан туспа юридическай сирэй ста-тусун ылбыта. Бэйэтэ бухгалтер-иялаах, үбө-харчыта бэйэтигэр былааннанан кэлэр буолбута. 2011 сылтан тэрилтэбит авто-номнай статусу ылан, онгорон таһаарыт бородууксуйатыттан киирбит үбүн-харчытын бэйэтэ быһаарар кыахтаммыта. Би-линги кэмгэ тэрилтэ барыта 26 үлэһиттээх, ону таһынан оскуо-лаларга 10 маастар бэйэлэрэ баһылаабыт идэлэрин оҕо са-табыллаахтык ингэрэ сүлдьал-лар.

Оҕолорго идэ биэрэр ха-йысханы таһынан, онгорон та-һаарар бородууксуйаларынан улуус тэрилтэлэрин хаачыйар. Нэһилиэнньэҕэ сакааһынан үлэ сайдарыгар үлэһиттэр сорук ту-руорунабыт. 83 сыл тухары баай историялаах онгорон таһаарар тэрилтэни утумнааччы буолан да туран, итинник сорук туруо-рунарбыт тоҕоостоох дин са-нымыбын».

Бу күнүгэ тэрилтэ салай-ааччытынан Анатолий Алек-сандров, дириэктэри үөрэх чааһыгар солбуйааччынан Кон-стантин Филиппов, маастарыс-кый салайааччытынан Алексей

Филиппов, хаһаайыстыбаннай чаас салайааччытынан Илья Чичигинаров уонна делопроиз-водитель Лидмила Захарова үлэлиллэр.

Улуус тоҕус оскуолатын кытта дуогабар түһэрсэн ыкса үлэлэһэллэр. Бииргэ үлэлэһэр сүрүн оскуолаларынан И.М.Пав-лов аатынан Чурапчы орто ос-куолата буолар. Ону таһынан Мындаҕаайы, Мырыла, Одьу-луун, Сылан, Төлөй, Хатылы нэһиликтэрин итиннэ Чу-рапчытаагы С.А. Новгородов аатынан оскуолаларга, гимна-зияга филиаллара үлэлиллэр.

Иис, мас, тимир уустарын, парикмахер, миэбэли дизай-ныыр, автослесарь куруһуокта-ра үлэлиллэр. Маны таһынан иистэннээх, мас ууһа, парик-махер идэлэригэр 2-3 сыл бол-дьооххо 9-11-с кылаас оҕолору-гар идэ ылар үөрэҕи биэрэллэр. Мас ууһугар үөрэнэр оҕолор уһу-йааннарга оонньуур зоналары, үөрэнээччилэргэ уонна оскуо-лада киирэн иннинээҕи саас-таах оҕолорго аналлаах миэбэ-ли, түнүк араамаларын, аан-нары уо.д.а. оноруунан дьарык-таналлар. Ону тэнгэ уолаттар маһы таһастыырга үөрэнэллэр. Иистэннээхтэр оскуола, уһу-йаан оҕолоругар аналлаах утуйар танас кэмпилиэгин, үлэһэ аналлаах танастары ти-гэллэр. Бэлиэтээн эттэххэ, бу соторутааҕыта тимир ууһугар дьарыктанар оҕолор салайа-аччыларынан Дмитрий Бараш-ковтыын байыаннай дьайыыга кытта сүлдьүр ыччаттарбыты-гар уон саха быһаҕын онгорон, чочуйан ыппыттар.

Манна дьарыктанар оҕолор матырыйаалы, энергияны кэм-чилээн туттарга эмиэ үөрэнэл-лэр. Үөрэхтэрин бүтэрэллэригэр идэтигэр таһымнаах, сатабыл-лаах, талбыт идэлэригэр толору эппиэттиир, ханнык баҕарар тэрилтэҕэ үлэлиир кыахтаах

үлэһит буолаллар. Бүтэрээч-чилэр идэтигэр үөрэҕи баһы-лаабыттарын туоһулуур сибиди-этэлистибэ ылаллар, бу киинлэр таһымнаах исписэ-лиис буолбуттарын туоһута буолар.

2011-2023 сылларга барыта 398 үөрэнээччигэ идэлээх үөрэхтээһин сибидиэтэлистибэ-тэ туттарыллыбыта.

2022 сыл атырдьах ыйыгар тэрилтэ «Үөрэдири» наци-ональной бырайыак иһинэн «Успех каждого ребенка» дизн регионнааҕы бырайыакка кыттан, 1 028 370,00 солк. суу-малаах үөрэнэр тэрил ылары ситиспитэ. Бу үбүнэн биир элбэх быһахтаах чочуйар, икки туруо-ру үүттүүр, биир сытымылыр станоктар, бизс ноутбук ылыл-лыбыттар. Бу барыта — «Мас-сымынаны өрөмүөннүүр слесарь» дизн идэҕэ уһуйар бырагыраа-манан оҕолору үөрэтэргэ анал-лаах тэрил.

Быһылгы үөрэх дьылыгар «Фаворит» (автошкола) үөрэтэр киини кытта дуогабар түһэр-сэн, 10 миэстэҕэ оскуола оҕоло-рун «А» категорияга үөрэтинни саҕалаабыттар. Бу оҕолор кэлэр сыл маһ ыйыгар экзаменнарын туттаран матасымкылы ыттар-га үөрэммиттэрин туһунан си-

бидиэтэлистибэ ылыахтара. Ону таһынан Чурапчы улууһун үлэ-дээх буолуу киинин кытта дуо-габар түһэрсэн, оҕолору икки өттүттэн хамнастаан, кылгас кэмгэ танаһы тигиһэ үлэлэ-тэллэр.

Ити курдук киэн хайысханы ха-бан, бары өттүнэн тэтимнээх-тик сайдар, олоху кытта тэнгэ хардыылыыр улууспут биир бөдөн тэрилтэтин үлэтэ күннэтэ күөстүү оргуйар. Киинлэр, этил-либитин курдук, оҕолору эрэ үөрэтиннэн, уһуйуунан мунур-даммакка, олохтоох нэһили-эннэ сакааһынан эмиэ үлэ-лиллэр. Ол курдук, өскөтүн, миэбэли онорууга сакаас киир-дэҕинэ, МУПК үлэһиттэрэ ки-лийиэн баҕа санаатын барытын учуоттаан, аныгылыи дизай-ннаах, тупсаҕай көстүүлээх, ыйыллыбыт кэмэһин бары-тын тутуһан, ис сүрэхтэриттэн кыһаллан онгорон биэрэллэр. Онон улууспут олохтоохторо ыраата барбакка, бу тэрилтэ өгөтүнэн үөрэ-хөтө туһанмах-тарын сөл.

Үбүлүйдээх тэрилтэ үлэһит-тэрин бука барыларын эгэрдэ-лээн туран, инникитин даҕаны үлэлэригэр ситиһинилэри баҕа-рабыт!

Сонуну
ссылканын
киирэн
көрдүгү

Саха бастакы историяны үөрэтээччитэ, архыып үлэһитэ этэ

Дьыллар уонна дьоннор. Сидор Сидоров — Уран Саха устуоруйаны үйэтитиигэ үлэтин-хамнаһын туһунан матырыйаалы Татьяна Адамова бэлэмнээтэ.

Татьяна АДАМОВА

Сидор Иванович Сидоров Боотуруускай улуус, Хоптоҕо нэһилиэгэр Сидоров Иван Прокопьевич, Мухина Марфа Николаевна дьэ кэргэнигэр 1914 с. атырдьах ыйын 22 күнүгэр төрөөбүтэ. Икки ыыс, икки уол, оҕолоро үчүгэйдик үөрэнэллэрэ, нууччалы үчүгэйдик сангараллара. Абалара бастакы оскуоланы олохтообута, нэһилиэккэ үөрэх сайдытыгар үгүс күүһүн уурбута.

Сидор ийэтэ 1932 с. ылдьан, аҕата 1942 с. өлбүтүрэ. Кини 1928 с. оскуоланы бүтэрэн, Дьокуускайдаагы көрдөрүөүпүтү тарҕатар оскуолаҕа киирбитэ. 1931 с. бу оскуола сабыллан, үлэһит барбыта. Ол курдук, Госбаан хонтуоратыгар счетоводунан, Алдан көмүстээх бирикэтигэр сүөһү үүрээччинэн, кэлиин Сана алпаабыт кэмтигэтин дьыалатын тэрийээччинэн, «Якутзолото» хонтуоратын сэкирэтээринэн үлээбүтэ. Ол кэмгэ ааҕынан үлүһүйбүтэ, аан дойдута биллэр айанныыттар, революционердар суруйууларын ааҕара, кэлиин былыргы Кытай сайдыытын, Индия историятын ааҕынан үлүһүйбүтэ.

Сидор историяны үөрэтэр биэ санааны ылынан, 1933 с. Москваҕа аттамыта. Ол эрэри кириин экзаменна хойутаан тийэн, биир сыл Москва метрополитенын тутууга проходчигынан, куруусчутунан үлээбүтэ. 1934 с. Москватаагы историко-архивнай институтка киирбитэ. Онно үөрэммит кэминээди характеристика маннык суруллубут: «С.И. Сидоров за время учебы в Историко-архивном институте проявил себя способным, успевающим студентом. Принимал участие в общественной работе (был профоргом группы). Инициативный, дисциплинированный студент». Саха бэрэстэбиитлэстэбинтэтин нөһүө биир дойдулаахтарын кытта билсэрэ, тастыг убайын (кэлиин Саха АССР үтүөлээх учуутала буолбут) А.Ф. Сидоровы кытта сибээһи тутара. Сидор 1938 с. «Научный работник, историк-архивист» идэтин баһылаан, сахалартан архыып дьыалатыгар бастакы үөрэхтээх историк-архивист буолбута. Сидор үөрэбин кэнниттэн Саха АССР судаарыстыбаннай архыыбыгар кииннэммит архыып управлениетыгар (ЦАУ) үрдүкү научнай сотрудуһунан аанар, элбэх үлэни тэрийэр: XVIII үйэ архыыбын матырыйаалын ырытар, бэчээккэ архыып матырыйаалларын таһаартарар, исписалистэргэ ааан ССРС архыыптарын үлэлэрин, норуоттарын историяларын туһунан лексийэлэри ааҕар. «Социалистическая

Якутия» хаһыакка «Неопубликованные материалы о Н. Г. Чернышевском» 30.10.1939с., «Торговля детьми» 20.11.1939с. уо.д.а. ыстатыйалара тахсаллар. Сидор чинчийээччи быһыытынан таһарылаахтык үлэһити сылдьан, бэйэтин баҕатынан уурайан, Москваҕа аспирантураҕа үөрэнэ аттанар. Ол эрэри биллибэт биричиинэнэн Сыктывкарга тийэр. Сидоры 1940 с. алтынньыга Коми АССР НКВД отделын архыыбын дириэктэринэн аныыллар. Онно кытаанах ирдэбил турар — чинчийэр үлэ туһунан саныыр да табыллыбат, нэдиэлэҕэ үстэ, киз-һэтин, үлэһиттэр технической уонна библиоэрин сайыннарар лексийэлэри ааҕы булгуччу ирдэнэр. НКВД бары отделларыгар үлэ эрэсинмэ 9ч. - 24 ч. дээрэ. Оттон сминьаланнара — 17.30ч. - 21.00ч. дээрэ. Сидор кытаанах үлэттэн быыс булан, аймахтарын уонна Москва мусуойугар үлэлиир биригэ үөрэммит табаарынын кытта суруйсан аралдьыйара. Бу суруйсуулар кинини хаайалларыгар төһүү, дакаастабыл буолбуттара. Тутууларын саҕана, киниттэн 32 араас аадырыстан кэлбит суруктары булбуттара. Барыта 65 илиистээх суруйсуу: 31 почтанан кэлбит сурук, 3 суруктаах тэтэрээт. Калининскай уобаласка учууталлыыр быраатыгар Ильяҕа сахалыы тылынан суруйбут суруктарын «контрреволюционного буржуазно-националистического содержания» диин сыаналаабытара. Сидор Ильяҕа харчынан көмөлөһөр, суруналыыс буолар баҕатын өйүүр. Кини атын

ороспүүбүлүккэ үлэһити сылдьан, ССРС национальной политикатын уонна икки норуот историятын тэҥнээн көрөрө. Түмүгэр, аатын, араспаанньатын уларытар санаатын ситиспитэ. 1940 с. күһүн Сыктывкар куорат загсатыгар аатын, араспаанньатын сахалыы уларытаары, сайабылманна суруйбута. Коми АССР НКВД-тын архыып отделыгар маннык рапорт суруйбута. «Начиная с языка, кончая внешностью, я природный якут, и мне хочется соответственно своему положению иметь национальное имя и фамилию. Моя русская фамилия и имя до того распространенными, что нередко меня путают с другими личностями. Моя русская фамилия и имя подчас являются причиной недоверчивого и неприязненного ко мне отношения со стороны граждан русской национальности. Я никак не могу привыкнуть к вопросам: «Почему у вас такая фамилия?»... На первый взгляд выставляемые мною причины могут показаться наивными, не стоящими серьезного внимания, но думать так было бы грубой ошибкой. Чтобы понять мое положение, надо быть якутом и мыслить по-якутски... И в конце концов, мне кажется, что нет ничего предосудительного в том, что якут желает иметь свое якутское имя. Да будет мое имя Уран, а фамилия Саха». Бу быһаарыныта Сидоры хаайарга төрүөт буолбута диин сабадалаахха сөп. И.В. Букина ыстатыйатыгар суруйарынан, 1941 с. бэс ыйын 16 күнүгэр С.И. Сидоровы

УК 58 ыстатыйатын 10 пуунугар олохуран, НКВД-лар хаайбыттара, 10 ыйтан ордук кэмгэ силиэдэбэтэллэр ыгымаларыттан, көрсүбүү, аһы аҕалыы көнүлэммиттэн доруобуйата айгыраабыта. Ол да буоллар, көнүлгэ тахсар эрэлиин сүтэрбэтэҕэ, түрүмэҕэ олорон, Франция тылын сииһилин үөрэтэргэ туруммута. Пьер де Бомарше «Свадьба Фигаро» кинигэтин оригиналын суруйтаран аахпытта. Сидор силиэдэбэтэллэр доппуруостарыгар саха интеллегенцията 1937-1938 сс. хаайыллыытын, Саха Сиригэр экономика сайдыыта мөлтөөдүн сыһанан ааҕара. «ССРС-ка национальной политика сыһа ытыллар» диин санаатын аһаҕастык этэрэ, ону тэҥнэ бэйэтэ ханнык да контрреволюционной дьаһалга кыттыбатаһын, «прояпонская ориентация» суоһун быһаарара.

Уран Саханы буруйдааһын түмүгэ олус ыарахан буолбута — ытыллыыта уурбуттара. 1942с. олунньу 26 күнүнээди ССРС Наркомун ис дьыалата быһаарытынан, ытыллыыны 10 сыл хаайынан солбуйбуттара. Сидор биригэбэри кытта сөбүлэспэтин туһунан ССРС борукуруоругар үнсүү ыппыта, сэриигэ барарга тылламмыта: «Отдать жизнь за советский народ, за любимую Якутию». Сидор буруйа суоһун, сэриигэ барарга тылланарын ылымматхтара. Сидор Севжелдорлаге, ЦОЛП 2-с холоонньаҕа 164961 нүмэринэн лаабырга сылдьыбыта. Олус ыарахан лаабыр усулуобуйатыгар ыран, дьудьээн, сүрээҕэ мөлтөөн барбыта, ал-

тыһыыта лазарекка киллэрбиттэрэ. 1943с. кулун тутар 15 күнүгэр инбэлииккэ таһаарбытара. Баара-суоҕа 29 сааһыгар, лаабыр усулуобуйатын тулуйбакка, 1943с. муус устар 6 күнүгэр өлбүтэ. Тус дьыалатыгар «от истощения вследствие пеллагры» диин өлбүт биричиинэтин суруйбуттара. Коми АССР Железнодорожной оройуонун, Кытовка созуруу оттугэр, 1 м 60 см диригээх иингэ компүтүтэрэ. Сидор лаабыртан босхолонорун туһунан өлүөн биир хонук иинниэ, 1943 с. муус устар 5 күнүгэр НКВД ССРС Байманнай трибунала быһаарыыта таһаарбыта: «принимая во внимание, что Сидоров страдает тяжелым неизлечимым недугом, полной потерей трудоспособности, восстановить которую в условиях лагеря невозможно». Сидор ити күн бараак иһиттэн хааман тахсар да кыаба суох сытара. Кини — Саха АССР ЦГА научнай үлэһитэ (14.09.1938-01.08.1940) уонна Коми АССР ЦГА дириэктэрэ (14.09.1940-16.06.1941). 1989 с. реабилитацияламмыта. Сидор дьылҕа хаан ыйымытынан Комита тинийэн олоҕо быстыбыта, уңуоҕа хараллыбыта. Национальной архыып 100 сылын көрсө ытыллар дьаһаллар чэрчилэринэн, 2020 с. ахсынньы 4 күнүгэр Дзержинскай аатынан уулусса 41-гэр, архыып сүрүн куорпуугар сахалартан бастакы историк-архивиһы Сидор Иванович Сидоровы үйэтитэн, мемориальнай дуоска аһыллыбыта.

Инфографика

ПРАВИЛА БЕЗОПАСНОСТИ ПРИ УСТАНОВКЕ ЕЛКИ

1. ИСПОЛЬЗУЙТЕ ГИРЛЯНДЫ ТОЛЬКО ПРОМЫШЛЕННОГО ПРОИЗВОДСТВА

2. УСТАНОВИТЕ ЕЛКУ НА УСТОЙЧИВОЕ ОСНОВАНИЕ

3. НЕ ДОПУСКАЙТЕ ЧТОБЫ ВЕТКИ КАСАЛИСЬ СТЕН И ВЕЩЕЙ

4. НЕ РАСПОЛАГАЙТЕ ЕЛКУ РЯДОМ С ОТОПИТЕЛЬНЫМИ ПРИБОРАМИ

5. НЕЛЬЗЯ УКРАШАТЬ ЕЛКУ ИСТОЧНИКАМИ ОТКРЫТОГО ОГНЯ, ВАТОЙ, ЦЕЛЛЮЛОИДНЫМИ ИГРУШКАМИ

6. СРОЧНО ВЫКЛЮЧАЙТЕ ГИРЛЯНДУ ПРИ МАЛЕЙШИХ ПРИЗНАКАХ НЕИСПРАВНОСТИ

7. НЕ ОСТАВЛЯЙТЕ ГИРЛЯНДУ ВКЛЮЧЕННОЙ БЕЗ ПРИСМОТРА

8. ОСТОРОЖНО ИСПОЛЬЗУЙТЕ РЯДОМ С ЕЛКОЙ ХЛОПУШКИ И БЕНГАЛЬСКИЕ ОГНИ

9. УСТАНОВИТЕ ЕЛКУ ТАК ЧТОБЫ ОНА НЕ МЕШАЛА ВЫХОДУ ИЗ ПОМЕЩЕНИЯ

Олоххо кынаттаабыт оскуолам

Иһирэх тылынан. Кытаанах оскуолата быйыл үбүлүөйдээх сыла. Бу оскуолаҕа үөрэммит кэмнэрбин ахтан-санаан ылым.

Людмила ВИНУКОВА

Мин Кытаанах 7 кылаастаах оскуолатыгар 8-с кылааска 3-с чыыппарга үөрэнэ кэлбитим. Бастаан, Чурапчыга эдэрийим убулугар Нуруу Үлүмүһүгэ Чалбын Максимовичка олорон Чурапчыга үөрэммитим. Сылгааным Эон Алексеевна иһиниһимэр оҕой этэ. Сар-сырдаа эрдэ турар, сылаас аһы аһатан оскуолаҕа аҕа-раҕа.

Сылга дьыл өрөбүллэригэр убайым Петр Дмитриевич Винокуров кэлэн Кытаанаха таһаар-быта уонна оҕо үөрэттэрэ хаал-ларбыта. Сылгааным Александре Никитична хара маҥнайгыттан мөккү олус истинник сыһыан-насыпта. Кини — Свердловскай куораттан төрүттээх этэ.

Мин тийгэрбэр, дьонум су-руйааччы Василий Семенович Даман ийэтин Варвара Иванов-налааҕы кытта кыра дьыла оло-роллоро. Наһаа эйэлэс, намыһы дьахтар этэ. Кыра кыһа Ле-налыын биһиргэ үөрэнэр этибит. Кинигэни ааҕарбыттан сөбүлүүр, үөрэхпитигэр кыһал-лар буолан, наһаа тапсарбыт. Биһир кыһынны өрөбүллэргэ ахсаанга ылсан турар дьарык-

таммыһыт уонна үһүс чыып-парга контуруолунай үлэбитин "5" сылааҕа толорон, учуутал-бытын Лука Афанасьевичи сөх-төрөн турабыт.

Тоҕо эрэ кылааспыт сала-йааччылар сым аайы улары-йан иһэллэрэ. Ол эрэри бары түһүлүн көрүүдөх. Ирдэбиллээх буолан, хас биһирдиклэр ураты суолу-һини хаалларбыттар. Биһиги дьолун дьон буолан тах-сарбытыгар олуктутун уураах-тара.

Бэйиэ кылааска сдха тылын учуутала Елена Ивановна Коркина салайбыта. Сүрдээх холку учуутал этэ, хас биһирдин-битигэр болдомтолоох сыһыан-нааҕа. Оттон алтыс кылааска Конон Михайлович Матвеев аһаҕа. Кини дэгиттэр та-лааннааҕа, ураты истий сыһыаннааҕа. Байаанга олус үчүгэйдик оҕоһуура. Сеня Ва-сильев, Ваня Попов кинигэни үөрэнэн, кылаас хэһисэригэр кытталлара. Физикэ уруотар лабораторнай үлэни үгүстүк ытара, оҕо бэйиэхэ истэри-эһи хүүскэ тардара. Алты кыһа эпидиаскоп нөҕүө киниэ ар-тыыстарын, суруйааччылар ха-артыскаларын көрдөрөр, ки-нилэр тустарынан көпсирэ.

Биһиги санаатахха, оҕоҕо-олу оҕолор киниэ көрбүт кэриэ-тэ санаарбыт. Кини биһигини бэйиэбитин салайынарбытыгар үөрөппүт эбит. Кылаастар икки ардыларыгар ытыһалар күрэх-тэһиллэри бэйиэбит тэрийэбит, көһсүргэ бэлэмнэнэрбит. Кини өссө тыһынаах муунуу тар-кыан үлэлэтэрэ. Онно кыһыларын иһтэрэ. Ырбыт борооскулары көрөн-караһан, эмтээн, атахтар-ыгар туруорорбит. Дьиннээх үлэ оскуолатын аһаһыппыт.

Оттон сэттис кылааска Дми-трий Васильевич салайбыта. Кини математиканы үөрөппүтэ. Олус сыһынаах, холку кыһылаа-ҕа. Сыһынааһа, нэһиктээн да ыларбыт. Ахсыс кылааһы Иннокентий Иннокентьевич Коркин бүтүрүтүтэ. Кини саха тылын, литературатын үөрөп-питэ. Сахага бөдөҥ-салаҥ киһи этэ. Сүрдээх дьэбэллээх буолара, кинини бары олус сөбүлүүрүт.

Кинилэри тэҥэ нуучча тылыгар үөрөппүт Анна Алек-сандровна Борисованы, хомо-аҕа үөрөппүт Нина Титовна Ки-риллинаны, математикаҕа чинг биһиник иһарбат Лука Афа-насьевич Дьякованы, физкултуу-ра учууталларын Гаврил Гав-рильевич Яковлевы, Алексей

Алексеевич Собакинны биһигин да дириг махталынан ахтабыт.

Мин биһиги да 5-8-с кы-лааска үөрөһүр сизинэрбэр ма-тематикаҕа камалаһабын. Вэйэм нуучча тылын учууталынан үлэ-лэбим. Оҕоҕоһуу учуутал-лар чакчы да чинг биһиник би-эрбиттэрэ. Ол да иһин, Дьокку-скай 2-с күөһүрдээх оскуолатын ситиһиллээхтик бүтэрэн, туту-үрдүк үөрэххэ кирибим.

Биһиги сааһыран олорон, улууспут, өрөспүүбүлүкэбит сыйдытыгар дьолун кылаат-тарын хаалларан, үлэ араас ха-йыскаларыгар ситиһиллээхтик үлэлээбит биһиргэ үөрэммит доҕотторбунан хизэ туттабын. Ол курдук, Нирбина Алексее-ва Полова Ырабытталысты-ба аппаратыгар кылаабынай бухталтарынан үлэлээбитэ. Лена Семеновна Яковлева 52 сыл өлүөхүмэҕэ уонна Таат-таҕа акушер-гинекологынан үлэлээбитэ. СӨ үтүөлээх Ыраа-на буолбута. Галина Никола-евна Дьячковская Перкилэди пединституту бүтэрэн, китээч-чинэн, методиканын үлэлээ-битэ, СӨ үөрэһиринтин туй-гуна. Анастасия Дмитриевна Коркина өхтөмнөөбү дьыссаа-ка сибидистэйдээбитэ, РСФСР

үөрэһиринтин туйгуна. Софья Николаевна Дьячковская Кытаа-нах дьыссаатын салайбыта. СӨ үөрэһиринтин туйгуна. Альбина Петровна Дьячковская Анна Со-морсукугар биһилэтиэхэринэн ситиһиллээхтик үлэлээбитэ.

Итиги тэҥэ Ваня Попов, Коля Потапов, Миша Захаров, Юра Максимов, Настя Иова, Сеня Яковлев төрөбүт дойдула-рын дьиннээх патриоттар диэ-тэхпинэ, сыһыппыт, бары да холобурга сымдар туруу үлэһит этилэрэ. Коля чемпион суоллар үрдүк аатын сүкүтэ, Ваня элект-рика, Миша тутуааччы бастыһа-ра буолбуттара.

Хомойуох иһин, сорохтор-бут биһиги олохтоо туорээ-биттары да кини, кинилэр тустарынан сырдык ойдобул сүрэхпэр сөҕөн сымдар. Оҕо олохпор көрүбүт биһиргэ үөрэм-мит доҕотторбун, үөрөппүт учууталларбын, Кытаанабын оскуолатын оҕо савһым биһир үтүөххэ хэмикэри биһиһынан кһирэхтик махтаа ахтабын. Биһигини сырдыкка кирдээбит, олоххо кынаттаабыт тапта-лаах оскуолабыт үбүлүөйдээх сыһынан бары үөрэнээччилэ-ри, учууталлары эхтэрдэһибин.

Сүбэ. 2024 сылга биһиги туох-ханнык билгэлэри кэтэһэбитий?

Параскея ПОПОВА

Биһигэ дэһи бу — тугу эрэ бүтэйдик таһымы, таһыан ой-дөөһүн. Оттон саҕа дьыл-лааҕы билгэлээһини ураты-лаах. Кини чутас кыһа туох билиһи-һийи буоларын са-баҕалыар, өтө иһарон кини кө-дөргү өрүттэригэр өрүһү-йэр. 2024 сыл Дракон сыла үүнүрү турар. Саҕа сылыт ситиһиллээх эбэтэр ситиһи-тэ суох буоларын билэр-гэ, норуот билгэлэрин билэр олус иһаһаах. Оҕо сибээс-тээн, билгэ араас көрүтэ-рин эһиэхэ аһаан биһиһинс-риһитин баҕарабын.

«Үп-харчы» билгэтэ

2024 сылга үбү - харчыны угуулар дьаһымыларынан буолуохтарын сөп:
- дьыа хэргэн кумааһынык-гар бөдөҥ кумааһы харчыны ууруу;
- саҕа дьыл үүнүөн иһинэ, аһи-күүһү савһым, нэс ылбыт харчылары төлөөбүк;
- харыйаа кумааһы харчы-лары ууруу;
- фольгада бытархай харчы-лары суулаан харыйаа кыһа-һаа;

- ыһырыллаах ылдыттар тэриэллэрин анныгар бытар-хай харчыны хистээн ууруу.

«Таптал» билгэтэ

Таптал нарын эйгэтин уһа-лыыр, кини сылаас нэһинтин ыһынар билгэлэринэн буолу-охтарын сөп:
- харыйаны сүрэх бэллээх кизгэллэринэн снмээһин — ыраас тапталы уһаһыыр;
- саҕа дьыл айаҕа көрсүү — сотору кэминэн романти-ческай көрсүү буолуобун түстүүр;
- кизэһил куранкарын ураты тыһастарын илик илиит-тэн тутуһан туран истии — сыл устата биһиргэ буолуу, таптал уонна истин сыһыан бөлкөтэ;
- саҕа дьыл түүнүгэр уһа-тыллыбыт күөх өһнөөх сэттэ чүмэчи дьыа көргөһүтэ та-былыһын уонна тапталы уһу-гунарар;
- эдэр кыһы сэттэ оҕо бө-лөхтэри бөлөхтээн, байэтигэр үтүө туругу уонна дьолу-соргу-ну угуулар;
- тохсуннуу 1 күнүгэр таһы-рдьа ыты көрсүү тапталга та-быллыһы түстүүр.

«Дьол» билгэтэ

Өскөтүн, эн оҕо кутун угу-йуоххун баҕарар буоллаххы-на, маҥнык билгэлэри кэтээн көрөөр:

- саҕа дьыл астуолугар кыра оҕолор ылдыттар кэлиилэрэ — эдэр ылга оҕо кутун угуулар;
- харыйа ууга туран силлэ тардыһа — сотору дьыа көр-гөһүтэ эһилиһи төрүтүүр;
- саҕа дьыллааҕы харыйа өк-кыгар оҕо ооннуурдарын уонна малларын ууруу — эдэр дьыа көр-гөһүтэ эһилиһи кэрэһилир.

«Табыллы» билгэтэ

Саҕа сылга ситиһиник угуулар уонна ыра санааны толо-роһо көмөһүн саамай биһир биллэр билгэһи — ыраас ку-мааһыга ыра санааны суруйан уматыы уонна ол күдүк шампан-скайдаах бахаалга кутан бэрэи нийи.

Мань таһынаа, атын билгэ-лир, ураты ыһаалар эмхэ ба-аллар эбэт:
- саҕа дьылга, кизэһил кураннарын хэмигар, түүнү-гү эбэтэр кизэр аһы сэтэ-тэн баран, мутубут санааттан-оһоһтон уонна тус кыһа ба-лартан төлөрүү, ис куту ыра-астаһыт;
- өскөтүн, тохсуннуу 1 күнү-гэр дьыаһитигэр бастаһынан эр-хили ылдыһытты кэллэһинэ, эһигини дьол-соргу күүтэр.

Саҕа дьыл иһинэ тугу оноруу суохтаахпытый?

Норуот кэтээн көрөр билгэтэ маҥнык чакчылар таһыһа-таргар сүбэһир:
- саҕа дьыл хомуһааха олорон көрсүү табыллыбат;
- саҕа сылы харыйата суох көрсүмэ;
- ахсынны 31 күнүгэр хо-жуулар уонна суулар табыллы-бат;
- саҕа дьыл кизэһитгар хистэһинэн уонна тимэки тим-гитмэ;
- ырааһыныкытааҕы булүүдлэри кыһыра, нөбүттэ сымдар аһаһаах.

Саҕа дьыл иһинэ тугу оноруохтаахпытый?

- саҕа сылга ыраас ис кут-таах, үөрэн-көтөн, сүргэ көтөүл-дэн сылдьыһаах;
- хоргутууну уонна күннээх кыһаалары уһуоһа;
- чутас дьоннуун биһир буолуоһа, хомолтону хонноруму-оһа;
- аһыт кэм истинник сав-һааһа, кэлэр кэмэ араһыһа.

Кэлэр сыл хаһааһына тугу сөбүлүүрүт?

Саҕа сылга ситиһиник таһастары кэтэртэн туттунар ордук. Ол онуугар натураль-най таһастарынан тардөрү ситэрэр хайылаах. Сыл хаһа-һына Дракон кыһыа, от күөҕэ, үрүт хөмүстүгү килбэчкэс уонна маҥан өһиһүү сөбүлүүр. Маҥы тэҥэ чарылхай таһаста-ры уонна кыһаһытаах бытархай кизгэллэри ордорор.

Саҕа сылга дьыһи хайдах кизгэттиһэ?

Дракон болломтотун, биллэн тулар, маҥан, кыһыл уонна от күөҕэ өһнөөх кизгэллэр тар-дыахтара. Дьыа дьыһаах күөх харыйа туһа саһаһиллэр. Оттон харыйаны фольганаан өһиһүлүбүт араас кылбачыга кизгэллэринэн снмээр сыл ураты бэллээт буолар саарбаҕа суох. Дьыһи-уоту өрө - таһи-ры тутуу, улаханлык уларытты эрэйкитиэт — тоҕо дьыһаах, Дракон биһир кэм быһыһы, олохтоох буолууну таптаһыр. Түмүкпэр, биһир дойдулаах-тарын — Чурапчы дьонун сэр-гэтин Саҕа сыл үүнэн иһаринэн эһэрдэллэн туран, үлэһи-хам-наһы, үбү-харчыны, бэйи-дуо-ду, дьолу-соргуну, аһыһы уонна аһыт тускуллуубун.

Римма КОРЯКИНА

Ахсынньы ый аам-даам тымнытынан аргыйан, Аан ийэ дойдуга халыг систэрин, улуу уорбаларын, дириг далай чөгөрө чүөмпэлэрин хам ылан ыйыстан, иһийэн турар... Ытык таһынар ыас хараҥа халлаантга сүүһүнэн сулустар симириктэһэн умайаллар, түгэс биллибэт киэн куйаартан биэр эмэ сулус сулбу ыстанаат, аллара диэки субурус гынан сүтэн хаалар... Онон эрэ итээбэккэ, кэлтэгэй ый уһун сынгаада унньулуйан былыт быһыһыттан быгар, уота-күөһэ суох өлбөөрүөн, түүнүгү халлаантга орҕуу устар...

Алаас арҕаа баһын сыырын үрдүгэр, сандарҕа ойуур сарытты кэрийэ, аҕыйах киһи уһуоҕа халыг хазарынан бүрүлээн, киһи этэ тардыах, ыраахтан томто-йон көстөр... Хаһан эрэ бу өтөххө олорон ааспыт дьон, итиннэ Элэмэлээх Быһыа үс уол оҕолорун көмүс уһуохтара итиннэ көмүл-лэн сытаахтыыллар...

Чонкучак алаас иһэ харанҕаа куустаран, курус түүнү биттэнэн, нухарыйан барда... Көмүлүөк үөлэһиттэн дөрүн-дөрүн уот кымынара халлаантга өрүсүһэ харбыалаһан, көгүл көтөн тахсаат умуллаллар, ону төттөрү ээрийэһи ылан уорутар уктаары, унаар буруо кэннилэригиттэн су-буллан сыйылыларга дылы...

Балаан иһигэр иһик-самык, тымтык уота барбах умайан кылайар, көмүлүөк оһох уотун телөнө мөлтөөн, дыһа иһэ улам сойо быһымытыда... "Оҕо-то суох ыалга бөл, уот иччитэ үөрбөт" диһиллэрэ Элэмэлээххэ анаммыт курдук. Кинилэр сүүр-бөччө сыл биригэ мал буолан олордулар да, "оҕо" диэн дьолу билэ иликтэр...

Эллэмэ бу киһиэ тоҕо эрэ, этэ дыаҕдаһан, тонуох курдук буолан барда, хаста да төхтөрүөн, таһырдыаттан мас көтөҕөн киллэрэ-киллэрэ көмүлүөгүн отту-бутутар, бэл истигинэ ирбэт чэн мууһа ньолдорууһан түһөн уулларга дылы буолла. Оһох уота емьыгынаан умайан бүттэһин аайы, инчэбэй хардаастары туруору анһан, симэн иһэр, үөтүрэх маһынан хамнатан, чоҕун таптаһан биэрэр. Бөҕүрө тогмут тарбахтарын уот сылааһыгар сырайан имитэр, оччоһуна, тосту-бут тарбаһын марыһа арымый урудууларга дылы гынар, ол оло-рон хамсатыгар табах уурунан уматтар, соппойдоһун аайы аһымы сытынан аһылыһан, сөтөлүн ча-лахаймыгар харан, хахсыһа-хах-сыһа көхсүн этитэр. Сылбэһэ турар хотонуттан биэр манар ынахтааҕа ииктээн чырылатар тыаһа балаһан иһигэр кытта иһиллэн, түүнүгү чуумпуну ыһар, таһырдыа ханна эрэ утуйбатах ыт бүтэһи собуустук үрэн моргууар...

Быһыа барахсан быһыл төрдүһүн марахан сылдыар. Саа-һа да ыраатан буоллаҕа, улахан-нык марыһаатта. Үс уол оҕону сы-ры-сыллата, утуу-субуу сүтэрэн, "оҕо турбат" ылаа дэттэрэн, санаата түһөн сылдыар. Бу да сырыһыга хайдах-туох буолара биллибэт. Арай, бу күһүн көтөҕө тэбэнэр кэмигэр Үрүн Кыламан ойууну көрдөһөн, буулаабыт абааһыны үүрдэрэи көрбүттэрэ.

Быгый

Ытык кырдыаҕас оһох иннигэр оллоонноон олорон, муннун аһыгар тугу эрэ кинигэйэн ыллыр курдуга, онтон улам кылдырынан киирэн барбыта, ойон тураат, хотон аанын сэгэтэн көрбүтэ, атыһар оҕус буолан айа-атаан турбута, сирэйин тымыра бысталанан хаанынан оҕуолаа-быта. Балаһан боруттуй мунну-гар бадьыйан тийэн дүгүрүн охсо-охсо, дүрбүһүн, иһигэр былас муостаах киирбитин кур-дук илгистибитэ, атыһар сылгы буолан интэрсийбитэ, эскирэн дьингийбитэ уонна тиргэсэ иһигэр кымылы күүһэ эстэн, илгистэн оһох иннигэр охтон түспүтэ, тыһы быһаҕаһынан аһылы-аһылы. «Анабаастаах аһылаах адырҕа чиччик толук көрдүүр! Инчэбэй эттээх киһи чымарыйар чиччигэ эбит!» диэн көрүүлэммитин сэниэтэ суох, иһиллэр-иһилибэттик эппитэ. Дьыллээхтэр, кыһалҕалаах дьон, ойдуохтара дуу, быстыахтара дуу, сарсыарда, тыт хатыһа, Элэмэ эрайдыах ытык кырдыаһын торумун толорон, кини ыйы-тыһан, биэр торбостооһун толук ууран, сүүскэ биэрбитэ... Ити кэннэ, оҕонньортон быһыгар үгэһинэн, хаппахтаах тус түк-түһүсэ "оҕо уйатын" онорторон, иччилэтэн ылбыттара. Онон, үнэр танаралара ол эрэ курдук, онно эрэнэллэр уонна сытыы ха-рахтааһан туора тутан, кэтэһи-рин ороннорун үрдүгэр, бөм сиргэ кистээн кэбиспиттэрэ. Ар-дыгар киһи көрбөтүгэр, Быһыа ол түктүгүтүн ылан сылаан ылар, санаатыгар оҕо миннигэс сыта кэлэргэ дылы. Ытыһыгар ууран олорон, тугу эрэ сибигинэйэн бо-тугуруу, оччоһуна сирэйдиин-харахтыһан сырдаан кэлэр уонна сэрэнэн, төттөрү ууран кэбиһэр.

...Эллэмэ сүүрбэччэ сыллаа-быта уон аһыстаах эдэркээн Быһыаны хараҕа хайтыы көрөн, аат ааттаан, кэргэн кэспэтиннэрэ суорумнуу ыппыта. Кэспэ-тинтин бигэргэттэрэргэ сынгаах хонгорор сулуулаах этэ. Ол кэп-сэтин кэнниттэн, кымыс иппит дьонно, элбэх тыһыһаалаах эрэй-дээхтэр айах көүрөтэ кэриэтэ, үгүс киэн айдаана, сүтсүлгэнэ суох Элэмэһэ эргэ биэрэргэ сөбүлэннэрин биэрбиттэрэ. Кыс хаар түһэн, суол туруута Элэмэ кымыс дьонугар халыһын—биэр манар ыһаһын сизтэн аҕалан, хотонноругар киллэрэн, баайан биэрбитэ, онон кэспэтин кылгас буолбута—икки өттүттэн илии тутуспуттара да—бүлпүтэ. Ол саҕана кымыстан сөбүлэннэ ыйы-та барбатахтара даһаны, кини да улаханньык утарыласпатаҕа, буолуохтааһын курдук отуччалаах оҕдообо киһиэхэ эргэ баран хаал-быта. Иппит ийэтэ сүктэн барар кыһыгар кыра тус маллаах иһиги биэрбитэ, быһыр-быһыр-гыттан мал буолар кымыска икстэнэр тэрилин тэрийэн ыһар үгэстээх этилэрэ. Онтон ыла, Быһыа эргэ баран, кыраҕас тэлгэһиттэн ырааппакка, ба-лаһанын иһигэр бүтэн, мал буол-лан олорор.

Эллэмэ көстөр бэйэтэ түс-бас көрүһүнээх, тыла-өһө оттомноох, кыраттан тымтан турбат киэн көбүстээх, көмүрүө хойуу кую-

ластаах, ыһы киһи. Кини оҕо эрдэһиттэн отолуттан дьону эһтиир, айылҕаттан бэриллбит дьикти дьарыктаах. Хас биридин эһтээх отун булан туурамыгар айылҕаттан көрдөһөн, кэспэтин баран хомуйар идэлээх. Элэмэ бастакы ойоһун кытта өр олорбо-тоҕо, кэргэнэ талыһын кэмигэр хаана тоҕо баран, оҕотун кытта тэһнэ тыһына быстан күрэммитэ, оннук биэр түүн иһигэр орто дой-ду дьолуттан матан, ытыс соттон хаалбыта... Сүрэх баастаах киһи, Быһыа иһэ төкүнүйэн, биллэр буолан истэһин аайы, саната суох бэйэтэ, өссө эһиһи ыһыһыһын, ар-бы-сарбы буолан иһэр. Уонна ол сылдыан тулалыыр айылҕатыт-тан, аал уотун иччититтэн, Үрдүк Айыы Тойонтон "оҕото куду" диэн көрдөһө-ааттаһа сылдыах-тыр.

Анды саҕана, Быһыага мары-тыһан, оҕо көтөҕөр эмээхсини көстөөх сиртэн ыһыртарда. Ол киһиһи быһа кэтэһинтэн уһун түүнэ өссө уһабыкка дылы буол-ла, хаста ыт үрдэһин аайы өн-дөһөлөөн, биэр сиргэ түптээн таба олорбокко, ойон туран иһэр. Кэмнээ-кэнээс, түүн үөһэ ат ты-быһыран тохтуур тыһаа иһилиби-тигэр, Элэмэ таһырдыа ыстана-нан таһыста, өр-өтөр буолбакка, балаһан аанын иччэһэ арааста-ан кымыһаан, тыһааһа аһыһы-на. Эмээхсин балаһантга киирэн кэлэн кылгастык кэспэстээт, быыс кэннигэр ааста, түтэх оронго сы-тар дьахтар көрдө-иһиттэ, сы-лаас уу бөлэмнэһэн сууһа-тара-анна. Сарсыарда диэһинэн барт дэбигистик быһаһанан "һуу-һаа" буолдулар. Элэмэлээх уол оҕо-ломмуттарын туһуна дьонно быһтарбакка эрэ, эрдэ кэспэтин быһыһынан, оҕону төрөөтүн кытта хотонтон саах эһэр түн-нүгүнэн таһааран, «абааһыттан күрэтэн» атын ыалга иһтэрэ биэрбиттэрэ. Теһе да мараханньы иһин, оҕолоннохторо, ол ыалга биридэ да бара сылдыһа, оҕо-лорун сураһыа суохтаахтар этэ. Биэс уһун төгүрүк сыл ааспытын эрэ кэннэ, бото болдох дьэ туо-лан, Үрүн Айымылартан ааттаһан, Үрдүк Аар Тойонтон көрдөһөн, аал уоттарын аһатан, бары сир-ти-уому туһуһан, күндү чымча-ахтарын көмүс ыһээк уйатыгар сүтэн-көтөһөн аһаллылар. Оҕо-лорун аһалаат да, сүүһүгэр күл аһаатылар, аал уоттарын аһа-тылар. Уоллара дьонун аһыһы-раан, кыһыһыран сохсурсааланар, үс күннээх-түүнү быһа тохтоо-бокко ытаата. Кымыс курдук уһун баттах үүннэрэн, икки гына хайа саастаан өрөн түһэрбиттэрин кырыһан, кэтэ сылдыар уһун ыр-баахытын уларытан, уол курдук тангыһанардылар. "Тоойуом, эн уолгун ээ, аатың- Быгый диэн, кымыс буолбатахын" диэн эппиттэригэр, өйдөөбүт курдук, төбөтүн тонгох гынаахтаата. Ол гынан баран, өрүлүбүт баттаһын харыһыһан эмнэ "ый-хай" бөҕө буола түстэ. Киһиэ оһохторун то-лору отунулар, аал уоттарын аһатан, күө-дээ буолан, үөрэн-көтөн сыттылар, уол түүнү быһа баттатар курдук ыһыранан, эргичиннээн сүгүн утуйбата. «Атын сиргэ кэлэн атынҕараан утуйбат быһыһылаах," диэннэр

улахантга уурбатылар. Арай, биридэ, Быгый ийэтэ тири су-батын кыһаһынан кыһыһа олордоһуна, "Ийээ, эһиги суох-хутуна оһох кэнниттэн кугас баттахтаах, күөх харахтаах уол оҕо тахсан, үөтүрүөһи миннэ сыл-дыан оонньуур ээ уонна миһигин о-ол киһи уһуоҕар иддэ барар, онно тийэн сасыһа оонньуубут, сороһор иччитэх өтөхтөрүөн сыратыннара", — диэн кэспэ-битигэр ийэтэ улаханньык кут-танан, уолун түһүгэр ыксаары хам кууһан ылан, ытаан киирэн барда. "Эн кинини кытта оһох оонньообот буол, кини оҕо буол-батах-абааһы!" диэн өйдөтө са-таата. Элэмэ ол күнтэн "уйаты-гар уу киирэн", эмнэ Үрүн Кыла-ман ойууну ыһыран кырыларда. Кырдыаһас кэлэн көмүлүөк оһоҕу тигинэччи отуннарда, уота умул-лан сөбүрүһүтэ тымтык тыһыран уматтылар, дьыллээхтэр оннула-рын булан олордулар. Оҕонньор амныйбыт уолуттан хамсатын сулбу тарда-тарда соппойдоһун ахсын, табах уотун сырдыгар чарчыстыбыт сирэйин мырчыс-тыһаһа өссө диригтэн, хараһын дүүкэтин тыһырдара кытаран көстөргө дылы буоллулар. Балай да олорoot, им-балайга, орҕуу дүгүрүн ылан, бастаан тугу эрэ иһилиир курдук былааһаһынан сэрэнэн оҕуста, улам тыһа-ууһа илбиһирэн, улаатан киирэн бар-да. Быһыа көрдөһүс — оҕон-ньор сиргэ үктэмнэт курдук көтө сылдыар, балаһан үрдүгэр көтөн тахса-тахса түһэр, суор курдук кылаһа-кылаһа, дьааһыһа сыл-дыан эскириир, киһи этин са-аһа барыта аһыллан, куйахата күүрөр гына бөрөлүү улуйар: "Аҕ-дам иһэ аһыда, адырай, ады-рҕайдаах суолугар айа иһтэн тоһуйбут!" ди-ди-ди өрүтэ уһуу-таата. Онтон кутура туран, кыта-ра сытар чоҕу оһохтон харбаан ылан ыйыстан кэбистэ. Уонна... сүтэн хаалла... Эмискэ киһи мэй-инитигэр хатаһар сытыы чыпчак-хай тһас балаһаны тула сүүрдэ, буурҕа түспүтүнүү иһиирдэ. Чо-чумча буолаат, таһырдыаттан оҕонньор киирэн кэлэ, оһох күлүгэр өйөнөн турбут үөтүрүөһи сулбу тардан ылан, тосту тутан кэбистэ, умуллан эрэр уокка бы-рахпытыгар—үөтүрүөх эриллэ-эриллэ умайан күүдэпчилэнэн киирэн барда. Ытык кырдыаҕас дүгүрүн тыһа улам уварыйан барда, дьааһыһаһаан баран, уһуктубут киһи курдук, оһох иннигэр олбоххо олорунан кэ-бистэ: "Оҕотутун үөр буолбут оҕо абааһыта ымыһыран сизх-аһыах буолбут эбит, таптаабыһынан ай-бардыы сылдыһытын хабарда-

тыгар дьөлө түһөн, үс үөлэстээх көндөй бэлэһинэн киирэн, хара хааннаах сүрүһүн хайа туттум, үтөһөһэ үөлүм, бэйэтэ эриэн үөн буолан үөтүрүөххэ илгистэн, эриллэ сылдыһын булдум, хата, сырдык тыһыһаах Уот иччитэ илэ бэйэтинэн көмөлөһөн ыйы-стан кэбистэ!

«Итини истээт»: «Ытык кыр-дыаһаһаан, күн быата быстар, ыһыллар-быһыллар күннэрби-тигэр үрүн тыһыһытын өрүһүй-дүм, орто дойдуга оҕо төрөтө-мүн киһи олоһун дьоллоохтук олорорбор күүс-көмө буоллун! Адырай айаһыттан көмүс чым-чаахпытын быһаабыккын үйэ-бит тухары умнуохпут суоҕа,» — Эллэмэ үөрүүтүттэн оҕонньор иннигэр сөһүргэстэнэн олорон махтанна уонна оһоһун уотун сөхсүтэн, аал уотугар үрүн сылгы сизлин тыһытан, үс сиргэ быраһан сыт таһаарда: "Аал уотум иччитэ! Алаһа дьибит тыһыһы сыла-аскыһан уугуттаа, көмүс уйабы-тын араһаһылаа-харыһтаа диэн көрдөстөхпүт буолуохтун!" диэн ааттаста. Оһох уота онтон үөр-бүт курдук күлүбүрүү умайда. Дьибэ иһэ сылааһынан илгийдэ, Ити курдук, син орун-оннула-рын булан, бэйэ-бэйэлэригэр чугасаһан, толору дьоллоох ыал буоллулар. Уоллара Быгый дьо-нугар илин-атах буолан үөрдэр, "күннэрэ-ыйдар" киниттэн тах-сар. "Аһатын курдук сөтөрүбүт уостаах, ийэтин курдук төгүрүк иэдэстээх", — диэн уолларын көрө-көрө манньыйаллар. Хас хардым-тын ааҕа эһыһаллар. Күн аайы Элэмэ оҕотугар анаан муңду-луур, ол сылдыан уолун айылҕа-бары кистэлэнэр уһуйар. Баай Байанайы хомоппот гына хайдах бултуурга, балыктыырга Быгыйы иддэ сылдыан үөртэр.

Хотон үрдүгэр сымыһтаа-быт сылгы чымчааҕа чырыптана көтөр.

Сибэккилээх күөх хонууга Быгый уол ийэлээх аһатын кыт-та сизттиһэн хаамар, үөрэн дал-ланалыыр, күлүн чачыгырыыр.

Быһыа ытарбата күн уотугар оонньоон эйэнгэлиир, хаамтаһын аайы уһун хара суһуоҕа синиһи-гэс биилигэр охсуллан ылар, кэрэ бэйэтэ өссө түспүбүт курдук. Уонна... Быһыа быһыл эмнэ оҕо күүтэрин туһуһан Элэмэһэ чып кистэлэнтинэн этэн үөртэ...

От-мас эрэкэ-дээрэкэ иччи-лэрэ, Сир Ийэ симэхтэрин ич-чилэрэ устар уоһах күн утахта-рын эрэкэ-дээрэкэ ытыһыгар түһэрэн ылыһар, үрүн көмүс саптарын хатан, көмүс кытаһа түһэрэн сыйыдылар. Саҕа дьол-лоох оһох саҕаһыһаа ити!

Реклама

**КРЕДИТ
НА ВСЁ
ЧТО ХОЧЕТСЯ**

ОФОРМИТЕ ПРЯМО СЕЙЧАС!

III РСХБ

КРЕДИТ НА ВСЁ ЧТО ХОЧЕТСЯ. ПРЯМО СЕЙЧАС! ОФОРМИТЕ ПРЯМО СЕЙЧАС! ОФОРМИТЕ ПРЯМО СЕЙЧАС!

7787 8 800 100 0 100 rshb.ru

БИЛЛЭРИИ / ОБЪЯВЛЕНИЕ

*Чурапчыга Ритуальной өнгө көрүнгүзүн өңгөрүбүт.

Ол курдук үлэтигэр киирэр:

Катафалка өңөтө, иини хаһыы, тас маһын туруоруу.

Атыыга баар:

Кыһыл, хара таңаһынан эриллибит

остуолба, дуоска, сизэрлээх өтүө, былаахтар, сыттык хаата, сабыыта, иинигэ түһэрэр быа, венюктар, хоруоптар, эргирдэр, күрүөлөр.

Дэриэбинэлэргэ тахсабыт.

Билсэр нүмэр: 89644284393 уонна 89681529498.

Аадырыспыт: П. Пинигин аатынан уул, 17в №-дээх дьиэтэ.

КУТУРҔАҢ

Биир дойдулаахпыт, Одьулуун нэһилиэгин, Чурапчы улуусун Бочуоттаах олохтооҕо, РФ үтүөлээх фермерэ, СӨ тыа хаһаайыстыбатын туйгуна, бэтэрээне

СЕДАЛИЩЕВ Михаил Семенович

бу дьыл, ахсынньы 14 күнүгэр уһун ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан, чугас дьонугар, аймактарыгар, үөлээннээхтэригэр дириг кутурҕаммытын тиздэбит.

Чурапчы улуусун дьаһалтата, дьокутааттарын Сэбиэтэ.

Сыланг нэһилиэгин олохтооҕо, үлэ, тыыл бэтэрээне, тапталлаах ийэбит, эбэбит, хос эбэбит

ИЛЛАРИОНОВА Мария Семеновна

бу дьыл, ахсынньы 20 күнүгэр ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан, бары билэр дьонугар, дьүөгэлэригэр дириг курутуулан туран иһитиннэрэбит.

Кыргытара, уолаттара, күтүөттэрэ, сизиннэрэ, хос сизиннэрэ.

Сыланг нэһилиэгин олохтооҕо, тыыл, үлэ бэтэрээне, абыс оҕо күн күбэй ийэтэ, элбэх сизин, хос сизин тапталлаах эбэтэ

ИЛЛАРИОНОВА Мария Семеновна

ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан, бииргэ үлэлиир кэлиэгэбитигэр Мария Степановна Борисова, кини дьиз кэргэнигэр, бииргэ төрөөбүттэригэр, бары аймактарыгар, чугас дьонугар дириг кутурҕаммытын тиздэбит.

Хатылы нэһилиэгин дьаһалтата.

Сыланг нэһилиэгин олохтооҕо, үлэ бэтэрээне, элбэх оҕо ийэтэ, элбэх сизин эбэтэ, хос эбэ

ИЛЛАРИОНОВА Мария Семеновна

ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан, оҕолоругар, сизиннэригэр, аймактарыгар дириг кутурҕаммытын тиздэбит.

Сыланг нэһилиэгин "Туосчаан" түөлбө олохтоохторо.

Сыланг нэһилиэгин олохтооҕо, үлэ бэтэрээне, күндү тапталлаах ийэлэрэ, эбэлэрэ

ИЛЛАРИОНОВА Мария Семеновна

ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан, оҕолоругар, сизиннэригэр, чугас аймактарыгар дириг кутурҕаммытын тиздэбит.

Чугас ыаллара Аммосовтар, Мындабаайтан Фоминнар, Дьокуускайтан Аммосовтар.

Кэриэстэбил

Тапталлаах кэргэним, аҕабыт, эһэбит, үлэ бэтэрээне, Саха Өрөспүүбүлүкэтин орто анал үөрэхтээһинин туйгуна, РФ орто үөрэхтээһинин бочуоттаах үлэһитэ **Попов Николай Ефремович** бу дьыл, балаҕан ыйы 15 күнүгэр олохтон эмискэ туораабыта биир сыла туолла.

Николай Ефремович Чурапчы оройуонун интэринээт-оскуола томторугар 1955 сыллаахха ыам ыйын 28 күнүгэр төрөөбүтэ. 1973 сыллаахха Кытаанах орто оскуолатын бүтэрбитэ. Аҕата Ефрем Прокопьевич оскуола дириэктэрэ этэ. Оскуолаҕа үөрэнэр кэмигэр аҕата өлөн, ыал улахан оҕото буолан, улахан эппиэтинэни сүкпүтэ.

Оскуоланы бүтэрэн, "Оскуола-производство-үрдүк үөрэх" девиһинэн Кытаанахха "Чурапчы" совхозка үлэтин саҕалаабыта. Онтон Саха судаарыстыбаннай университетыгар нуучча тылын уонна литературатын салаатыгар күнүскү үөрэххэ кирибита. Ол эрэри үөрэбин

Күндү киһибит мөссүүнэ биһиги сүрэхпитигэр тыыннаах

сөбүлээбэккэ, дойдутугар кэлэн, Чурапчытаагы РайПОҕа оробуочайынан үлэлээбитэ.

1982 сыллаахха Новосибирскайдаагы аты-эргизин институтугар кэтэхтэн үөрэххэ кирибита, 1988 сылга бүтэрэн, экономист-организатор идэтин баһылаабыта. Чурапчы РайПОугар товаровединан, экономистынан, аты-эргизин тэрилтэлэригэр Кытаанахха, Одьулуунга, Мугудайга дириэктэрдээбитэ.

1998-2000 сылларга, Михаил Дмитриевич Гуплев ыңырыытынан, Чурапчыга бастаан, педагогической училищега, онтон физкультура института аһыллыбытыгар экономистынан үлэлээбитэ, тэрээһин боппуруостарыгар улахан кылаатын киллэрбитэ.

2000 сыллаахха күһүн, Альбина Степановна ыңырыытынан, гимназия бааһыгар СГУ

иһинэн тэриллибит Чурапчытаагы колледжга дириэктэри хаһаайыстыбаннай боппуруоска солбуйааччынан үлэли кирибита. Бу колледж тыа сириг ыччаттарын бырамыысыланаска сыһыаран үлэлэтэр соруктаах ыңыры чэрчитинэн, өрөспүүбүлүкэ бастакы Бэрэсидьиэнэ М.Е. Николаев бэс ыйын 20 күнүгэр 178-РП №-дээх урааҥар олобуран, 4 идэ - тутууга, геологияга, хайа үлэтигэр, электро-тиэхиникуга ыччаты хомууу үлэтэ саҕаламмыта. Ол кэмтэн ыла колледж тэрээһинигэр үгүс өрүттээх үлэ-хамнас саҕаламмыта: колледж балаһыаньыта, штатнай расписанията, былааннары ыһыны, үөрэхтэри былааннааһын, үөрэтэр-методическай өтүгүн хаачыйыы былааннара өнөхүллүбүттэ. Элбэх сыралаах үлэ түмүгүнэн, 2005 сылтан Чурапчытаагы колледж туспа юридической суол-

талаах орто-анал үөрэх кыһата буолбута. Онно аҕабыт Николай Ефремович бары үлэни-хамнаһы тэрийиигэ сыратын уурбута, Колледж атаҕар туруутугар, инники сайдыытыгар бэйэтин тус кыагынан улахан кылаатын киллэрбитэ. Олус элбэх кэли-лээк-барыылаах тэрээһини, хаһаайыстыбаннай боппуруостары быһаарсара. Дьону кытта түргэнник уопсай тылы булара. Шефтигэр тэрилтэлэрин кытта дуогабар түһэрсэн, устудьуоннар практикаларын ааһалларыгар үгүс өрүттээх үлэни-хамнаһы ыппыта. Чурапчытаагы колледж тэриллэбиттэн, олохтон барыар диэри, олус бэриниилээхтик үлэлээбитэ.

Николай Ефремович элбэх эрэллээх доһоттордооҕо. Дьону кытта уопсай тылы түргэнник булара.

Аҕа быһыытынан уолаттарын иитиигэ улахан болҕомтотун

уурара, сүбэ-ама, өйөбүл буолара.

Күндү киһибит дьонго-сэр-гэбэ үтүө сыһыана, сайаҕас майгыта, эргичи үтүө санаата, чөл олоххо сыһыана оҕолоругар, аймах-билэ дьонугар, кэли-лээк-барыытыгар үтүө холобур, сырдык өйдөбүл буолан хаалыаҕа.

Николай Ефремович оҕолоругар, сизиннэригэр, бииргэ үлэлээбит, алтыспыт дьонугар дириг ытыктабылы ылан, дьоллоох, дьолун олобу олорон ааста.

Кэргэнэ, оҕолоро, сизиннэрэ, аймактара.

"САНА ОЛОХ"
издательский
эргис-тэрэ

ГОРОХОВА
Людмила
Владимировна

Тэрилтэтигэр: СӨ Ырабыытыстыбата, Саха Өрөспүүбүлүкэтин "Сахабыт" Сударыстыбаннай автономнай тэрилтэ, Таһаараччы: СӨ "Сахабыт" ГАЗ, Таһаараччы аадырыһа: 677000, Дьомуускай к., Ортохоникте уул. 31, 124 кб, тел.факс: (411-2) 34-39-17 e-mail: sakhapochta@mail.ru, Российскай Федерация Россиялар СӨ салаалар 2020 с. бисыйы 3 күнүгэр регистрацияламмыт нүмэрэ: ПИ №ТУ/14-00559.

Эрэдэктэтигэр аадырыһа: 678670, Чурапчы сэт., П.Павловна, 26 а, Тел.хотунторбит: эрэдэктэригэр—41-332, отделлар—41-265, E-mail: sanaoloh@mail.ru, сайт: sanaoloh.ru, telegram: @sanaoloh

Аһаар сурутар элбикер санаа Россияга позитивтыгар маддаа сөн түбүтүр буолбута, Сурутаа иһиллэр чэбэтир кырааахтарыгар элбикер санаа түбүтүс бэйгэ сүтэр.

Хаһааг баччааҕа барылар графика: 16 ч 00 м. Баччааҕа барылар: 16 ч 00 м. "Сахабыт" Сударыстыбаннай автономнай тэрилтэтин "Сана олох" хаһааг эрэдэктэтигэр 21.12.2023 с. офсетка баччааҕа.

Индэкс: ПИ964. Тиража 1135. Кээмэйэ 2 бл. Хаһааг санаага 22 сотк. Хаһааг издэллэҕэ биригдэ: бээтинсэ тахсар.

@SANAOLOH